

Ziemie polskie przed przybyciem Słowian

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tacyt, *Germania*, tłum. T. Płóciennik, Poznań 2008, s. 95–96.

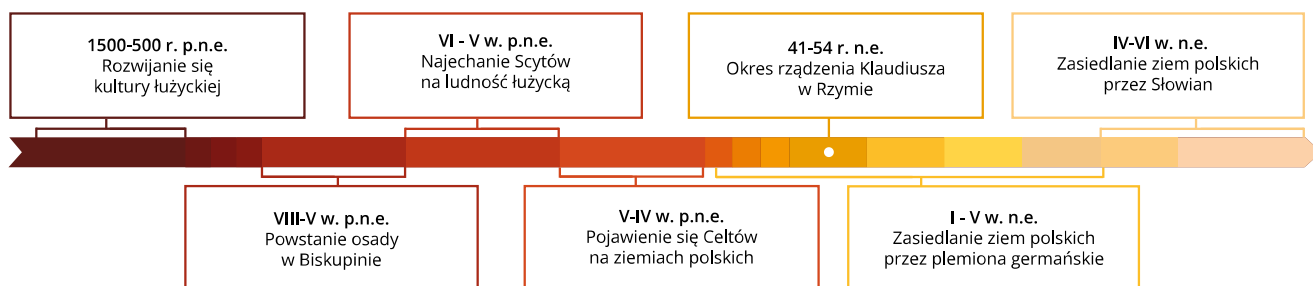

Ziemie polskie przed przybyciem Słowian

Zrekonstruowany gród w Biskupinie.

Źródło: M. Bogacki, fotografia.

Ziemie dzisiejszej Polski od bardzo dawna były obszarem osadnictwa, i to nie tylko plemion słowiańskich. Na naszych ziemiach znajdujemy ślady pobytu różnorodnych osobników i plemion – od hominidów, poprzez Celtów, ludy nieznane z nazwy, plemiona germańskie, aż po Słowian. Ślady te świadczą o stosunkowo bogatej różnorodności zarówno kulturowej, jak i plemiennej dawnych mieszkańców Polski. Dowiadujemy się dzięki nim o wczesnych kontaktach mieszkańców naszych ziem z mieszkańcami Europy Zachodniej. Jaka jest chronologia zasiedlania ziem polskich? Czy elementy kultur na nich występujących przetrwały po zajęciu tych ziem przez Słowian? Czy dzisiaj korzystamy z osiągnięć kulturowych ludów, które osiedlały się na ziemiach polskich do ok. VI w.?

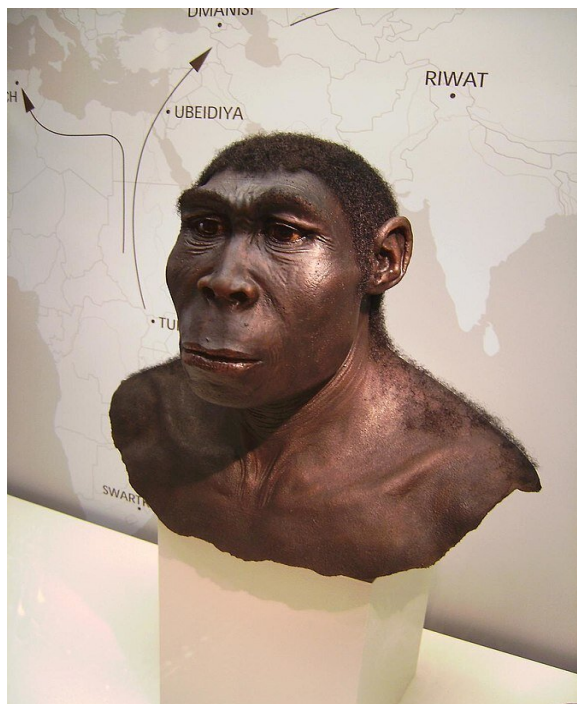
Twoje cele

- Wyjaśnisz, kim były hominidy i wybrani przodkowie człowieka rozumnego według teorii Darwina.
- Opisziesz ludy, które zamieszkiwały ziemie polskie przed przybyciem Słowian, oraz prawdopodobne okresy ich przebywania na tych ziemiach.
- Wymienisz, które wykopaliska są dowodem na przebywanie ludów omawianych na lekcji na obszarze dzisiejszej Polski.
- Przeanalizujesz, czy ludy, które zamieszkiwały ziemie polskie przed przybyciem Słowian, miały swój wkład w rozwój cywilizacji na ziemiach polskich.

Przeczytaj

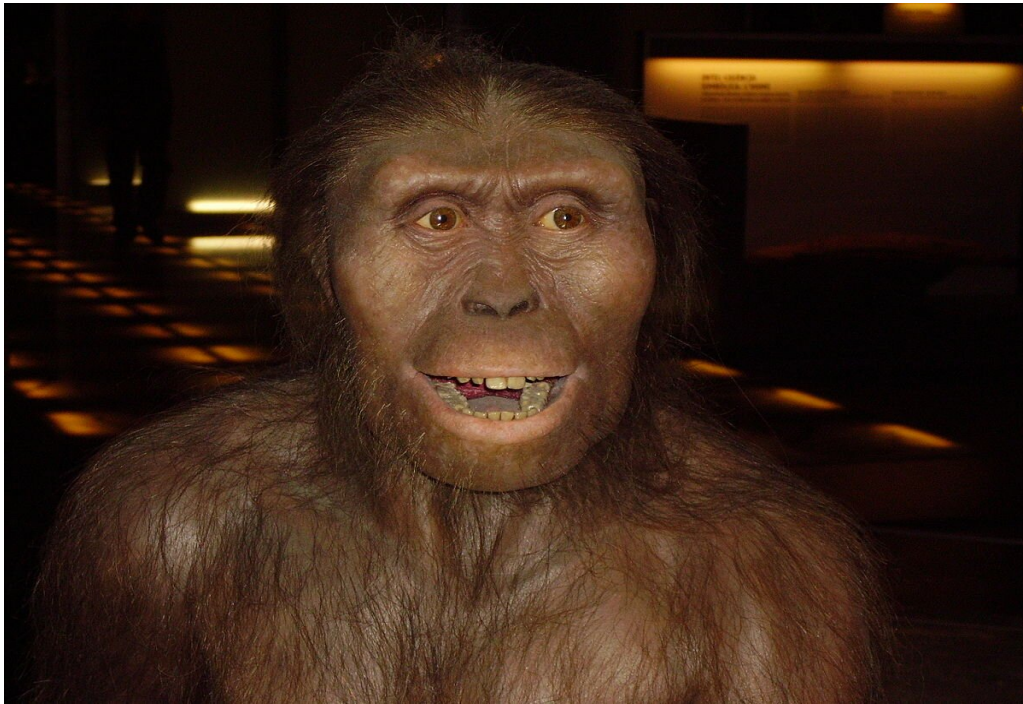
Ziemie polskie w czasach prehistorii

Na podstawie znalezisk w Monte Poggiolo koło Forli w północnych Włoszech i w jaskini Vallonet koło Nicei we Francji możemy przypuszczać, że pierwsze przeniknięcie hominida (*Homo erectus*) do Europy miało miejsce ok. miliona lat temu. Przybył najprawdopodobniej z terenów północnej Afryki drogą przez Gibraltar.

Rekonstrukcja *Homo erectus*, wystawa w Muzeum Archeologicznym w Herne w Niemczech. *Homo erectus* to kopalny gatunek człowieka, stanowi szczebel ewolucyjny pośredni między australopitekami a formami człowieka.

Źródło: W. Schnaubelt & N. Kieser, wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Model australopiteka, przedstawiciela rodzaju ssaków naczelných z rodziny człowiekowatých. Australopiteki żyły ok. 4,2–1 mln lat temu. Podaje się, że pojemność mózgu australopiteka mogła wynosić 380–500 cm³, a wzrost ok. 125–150 cm. Jakie tereny zamieszkiwał *Homo erectus* i australopitek?
 Źródło: wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Najstarsze ślady obecności hominidów na ziemiach polskich pochodzą z okresu, w którym nastąpiło drugie przeniknięcie ich do Europy, ok. 700–500 tys. lat temu. Przypuszcza się, że ślady odnalezione w okolicach Trzebnicy pochodzą sprzed 500 tys. lat, a w okolicach Ruska – sprzed ok. 440–370 tys. lat. Znaleźiska te to najstarsze narzędzia kamienne odkryte na ziemiach polskich: [choppery](#) i [odłupki](#) z retuszami zębatymi, formującymi często zarówno krawędzie proste, jak i wyodrębnione wierzchołki.

Najstarsze szczątki człowieka – [neandertalczyka](#) – odnalezione na terenie Polski mają ok. 115 tys. lat. Są to kości dłoni neandertalskiego dziecka, które zostały przetrawione przez dużego ptaka. Szczątki znaleziono w Jaskini Ciemnej (woj. małopolskie).

Okolo 40 tys. lat temu na ziemiach polskich pojawili się już pierwsi przedstawiciele [Homo sapiens](#), były to głównie grupy myśliwych. Narzędzia, którymi posługiwał się *Homo sapiens*, znaleziono na terenach dzisiejszej Polski, w Dzierżysławiu koło Głubczyc (Górny Śląsk). Ok. 15–12 tys. lat temu na ziemię polskie, m.in. z terenów

Rekonstrukcja twarzy Neandertalczyka wykonana w Muzeum Neues, w Berlinie. Czy neandertalczyki żyli obok przedstawicieli *Homo sapiens*?

Źródło: Gary Todd, wikimedia.org, domena publiczna.

Europy Zachodniej zaczęły przybywać coraz większe grupy *Homo sapiens*, przede wszystkim ludność **kultury magdaleńskiej**, o czym świadczą znalezione narzędzia, głównie wyroby z kości i rogu. Ludność ta

nadal trudniła się zbieractwem i łowiectwem.

Wyroby kościane z Jaskini Maszyckiej (sprzed ok. 14. tys. lat) należą do kultury magdaleńskiej.

Źródło: dostępny w internecie: <http://zcalegoswia2.blogspot.com/2018/06/pradzieje-maopolski-paleolit-gorny-8.html>.

Od hominidów do ludności kultury łużyckiej

Ok. 6000 r. p.n.e. ówczesni mieszkańcy przeszli już częściowo na osiadły tryb życia i zaczęli zajmować się uprawą ziemi, hodowlą zwierząt oraz rzemiosłem – wytwarzaniem garnków z gliny. Około 4000–3000 lat p.n.e. zakończył się proces **neolityzacji** ziem polskich. Dzięki badaniom archeologicznym wiadomo, że ludy, które na przełomie III i II tysiąclecia p.n.e. zamieszkiwały tereny dzisiejszej Polski znały już brąz, używały narzędzi i innych przedmiotów z brązu. Nie wiadomo jednak jakie to były ludy.

Ludność kultury łużyckiej

W epoce brązu na ziemiach polskich (i Łużyc) przypada aktywność długotrwałej kultury łużyckiej. Rozwija się ok. 1500–500 r. p.n.e. Najwcześniej dotarła na środkowy Śląsk. Grupa śląska oddziaływała prawdopodobnie na formowanie się innych grup na ziemiach polskich. W efekcie kultura łużycka objęła zasięgiem prawie całe ziemie dzisiejszej Polski.

Spółeczności kultury łużyckiej prowadziły osiadły, rolniczo-hodowlany tryb życia.

Przedmioty z czasów kultury łużyckiej (m.in. tzw. placek gliniany) prezentowane na ekspozycji muzealnej w Zamku Sułkowskich w Bielsku-Białej. Opisz widoczne przedmioty.

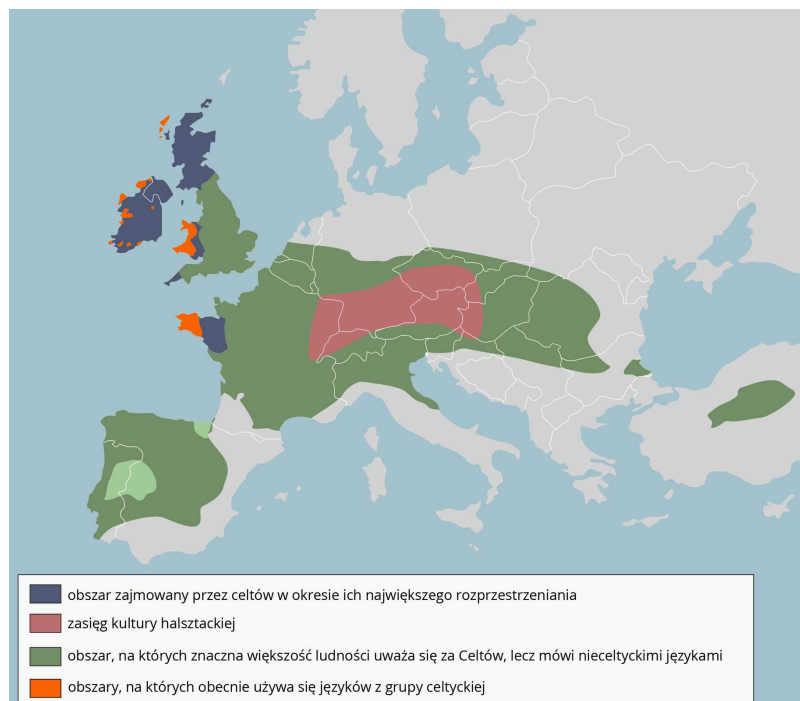
Źródło: Jan Mehlich, licencja: CC BY-SA 3.0.

Opierały się na pojedynczych rodzinach lub jednostkach, łącząc się w rody (albo wielkie rodziny), na które składało się ok. 100–150 osób. Rody te zamieszkiwały powierzchnię ok. 20–30 km², tworząc osady. Występowały dwa rodzaje osad: otwarte i zamknięte. Osadą z okresu kultury łużyckiej jest gród w Biskupinie – osada pochodząca z VIII–V w. p.n.e. Przypuszcza się, że religię kultury łużyckiej cechował synkretyzm wierzeń solarno-lunarnych, siłą rzeczy mocno związany z podstawowymi zajęciami ludności. W symbolice obrzędów kultury łużyckiej znajduje się wiele odwołań do słońca oraz księżyca. W okresie kultury

łużyckiej mieszkańcy ziem polskich przeszli z epoki brązu do epoki żelaza. Rozwój społeczno-ekonomiczny ludności kultury łużyckiej przerwany został najazdem **Scytów** na przełomie VI i V w. p.n.e. Ostateczny upadek kultury łużyckiej przyniosła ekspansja Celtów.

Ludy okresu rzymskiego i wielkiej wędrówki ludów

Celtowie pojawili się na ziemiach polskich w V–IV w. p.n.e. Ich osadnictwo rozwinęło się głównie na **Śląsku** i w zachodniej Małopolsce. Odnalezione w rejonie góry Ślęży rzeźby kamienne oraz figurki z brązu i ukośne krzyże pozwalają przypuszczać, że na górze Ślęża istniał ośrodek kultowy Celtów. Dotychczasowe badania wykazują, że Celtowie przebywali na Śląsku, ale nie można powiedzieć, że go opanowali. Trudno określić, jak długo przebywali Celtowie w zachodniej Małopolsce, można natomiast stwierdzić, że był to dłuższy pobyt w porównaniu z pobytem w Wielkopolsce, do której prawdopodobnie wyłącznie dotarli, nie zatrzymując się na dłużej. Celtowie bili pierwsze monety, jakie kiedykolwiek były emitowane na ziemiach polskich. W Brzezince Średzkiej znaleziono ok. 30 złotych monet wybitych w czeskich mennicach. Część monet odkrytych w enklawie podwrocławskiej była bita w lokalnej mennicy celtyckiej. Celtowie w znaczący sposób wpłynęli na życie miejscowych plemion, które przejęły od nich nowe narzędzia i broń.

Celtowie w Europie. Jakie tereny dzisiejszej Polski zamieszkiwali Celtowie?

Źródło: Contentplus sp. z o. o. na podstawie QuartierLatin1968, licencja: CC BY-SA 3.0.

Lugowie

Na przełomie er i w pierwszych wiekach I tysiąclecia tereny dzisiejszej Polski zamieszkiwał m.in. lud zwany Lugiami. Wzmiankę o nich znajdujemy np. w odniesieniu do czasów [Klaudiusza](#) (41–54 r. n.e.) w dziele [Tacyta](#) (*Annales* III, 29), jak również u [Kasjusza Diona](#) i [Ptolemeusza](#). Był to lud indoeuropejski, którego pochodzenie oraz skład etniczny nie jest dobrze znany. Zamieszkiwali prawdopodobnie rejony w górnym dorzeczu Odry i Wisły (teren dzisiejszej południowej i środkowej Polski). Lugowie rozwinęli hutnictwo żelaza i handel bronią. Przez archeologów są powszechnie utożsamiani z mieszkańcami [kultury przeworskiej](#), ale także kultury łużyckiej.

Nóż żelazny z osetką.

Źródło: dostępny w internecie: <http://www.mokra-muzeum.pl/galeria-zdjec/eksponaty-kultury-przeworskiej/eksponaty-kultury-przeworskiej-3-130>.

Sprzączka żelazna do pasa. Czy przedmioty widoczne na zdjęciu podobne są do współczesnych?

Źródło: dostępny w internecie: <http://www.mokra-muzeum.pl/galeria-zdjec/eksponaty-kultury-przeworskiej/eksponaty-kultury-przeworskiej-3-130>.

Plemiona germańskie

Wśród ludów zamieszkujących ziemie polskie w I–V w. n.e. były także plemiona germańskie, m.in. Goci. Przybyli ze Skandynawii, a dokładniej, jak sama nazwa wskazuje, z Gotlandii. Najprawdopodobniej zamieszkiwali Pomorze Wschodnie i Środkowe w I–III w. n.e. Wraz z osiedleniem się Gotów dotarła na ziemie polskie ich kultura ([kultura wielbarska](#)), a z nią nowe przedmioty, ozdoby oraz [megalityczne konstrukcje](#), jak ta odkryta we wsi Odrzy na Pomorzu.

Jeden z kamiennych kręgów na cmentarzysku w Odrach. Jakie znasz inne konstrukcje megalityczne?

Źródło: Przykuta, wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Utrzymywali szerokie stosunki handlowe ze światem śródziemnomorskim i byli pośrednikami w handlu na słynnym bursztynowym szlaku. Sprzyjało to bogaceniu się ludności i rozwijaniu życia kulturowego i religijnego.

Ciekawostka

W języku polskim występują zapożyczenia z języka gockiego. Według Jerzego Strzelczyka (polski naukowiec, historyk mediewista) do najstarszych zapożyczeń należą takie wyrazy jak: książę, hełm, chlew, chleb, lek, szkło, miecz, a także nazwy pasm górskich: Beskid,

Beskidy, Bieszczady. Według Witolda Taszyckiego (1898–1979, polski historyk języka polskiego) pochodzenia gockiego są również nazwy polskich rzek, m.in. Bug, Odra, San.

Wśród ludów germańskich z tego okresu zamieszkujących ziemie polskie archeolodzy i historycy wymieniają także: Gepidów, Silingów, Burgundów, Rugiów, Longobardów, Wenetów (Wenedów), Estiów.

Ciekawostka

Markomanowie. Królestwo Wielkiego Kruka

Marbod (łac. z celt. *Maroboduus* – Wielki Kruk; ur. ok. 30 r. p.n.e., zm. 37 r. n.e.) był pierwszym dokładnie opisanym władcą ziem obecnej Polski. Jego państwo, wnioskując z materiałów źródłowych, rozciągało się na terenach obecnego Pomorza, Małopolski, zachodniego Mazowsza, Śląska i dorzecza Odry. Uznawany był za utalentowanego i wykształconego przywódcę. Położenie stolicy jego państwa Marobudum, gdzie swoje faktorie mieli rzymscy kupcy i pośrednicy na bursztynowym szlaku, pozostaje do dzisiaj nieznane.

Pojawienie się Słowian

Początek osadnictwa, które można wiązać z wczesnośredniowieczną kulturą, Słowian na ziemiach dzisiejszej Polski datowany jest przez archeologów od VI w. Plemiona te nazwano lechickimi. Przyjmuje się, że od tego czasu zaczęła się kształtować odmiennność kulturowa ziem polskich (trwała ok. VI–X w.).

Słownik

hominidy

(od ang. *human*) rodzina ssaków naczelnych obejmująca największe wśród naczelnych gatunki wykazujące dużą inteligencję, skłonność do przyjmowania spionizowanej, dwunożnej postawy oraz zdolność do wytwarzania i używania narzędzi

megalityczne konstrukcje

(gr. μέγας + λίθος '*megalit*' – wielki kamień) konstrukcje składające się z megalitów (wielki kamieni) nieobrobionych lub częściowo obrobionych, stanowiący samodzielną budowlę lub element większej budowli z takich kamieni (wykonanej bez użycia zaprawy), o charakterze kultowym, grobowym lub (prawdopodobnie) związanym z obserwacjami astronomicznymi

chopper

(z ang. *chopper*) narzędzie kamienne (otoczakowe) z obróbką jednostronną

odłupek

narzędzia używane przez praludzi, wykonane z kamienia

neolityzacja

(gr. *néos* + *lithos* – nowy, młody + kamień) przejście człowieka z trybu życia koczowniczego do osiadłego, ze zbieractwa do uprawy, z łowiectwa do hodowli

neandertalczyk

(pol. *Neandertal*, dolina w Niemczech, skąd pochodzi szkielet, na podstawie którego opisano neandertalczyka po raz pierwszy) wymarły przedstawiciel rodzaju *Homo* (człowiek), w zależności od autorów klasyfikowany jako podgatunek człowieka rozumnego – *Homo sapiens neanderthalensis* – lub odrębny od niego gatunek – *Homo neanderthalensis*; wzrost ok. 160 cm, objętość mózgu 1370–1600 cm³

Homo sapiens

(z łac.) człowiek rozumny współczesny, jedyny występujący współcześnie przedstawiciel rodzaju *Homo*; wzrost ok. 170–190 cm, objętość mózgu 1490–1500 cm³

kultura magdaleńska

z tej kultury wywodzą się malowidła na ścianach jaskiń, znalezione m.in. w Lascaux.

Scytowie

koczownicze ludy irańskie wywodzące się z obszarów między Altajem a dolną Wołgą

kultura przeworska

kultura epoki żelaza występująca między III w. p.n.e. a V w. n.e. na terenach obecnej Polski (oraz Zakarpacia); obejmowała rejony Śląska, Wielkopolski, Mazowsza, Podlasia i części Małopolski; zanikła w starszej części okresu wędrówek ludów

kultura wielbarska

kultura archeologiczna epoki żelaza rozwijająca się między I a V w. na terenach obecnej północnej i wschodniej Polski oraz zachodniej Ukrainy

Słowa kluczowe

kultura magdaleńska, kultura łużycka, kultura przeworska, gród w Biskupinie, bursztynowy szlak, Celtowie, Lugiowie, Goci, Gepidowie, Królestwo Wielkiego Kruka, Polska w okresie wczesnopiastowskim

Bibliografia

Praca zbiorowa: *Oxford – Wielka Historia Świata. Cywilizacje Europy. Indoeuropejczycy – Celtowie. T. 12.* Poznań: Polskie Media Amer.Com, 2006.

A. Kokowski, *Starożytna Polska*, Warszawa 2005.

K. J. Paczesny, *Lugowie i Wandalowie a ziemie polskie w starożytności*, Warszawa 2014.

Encyklopedia historii świata, t. I, Prehistoria, pod red. J.K. Kozłowski, Kraków 1999.

J. Ostoją-Zagórska, *Polska w starożytności*, Poznań 1998.

J. F. Gąssowski, *Kultura pradziejowa na ziemiach Polski*, 1985.

J. Strzelczyk, *Goci: Rzeczywistość i legenda*.

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Przeanalizuj poniższą linię chronologiczną. Zastanów się, czy znasz inne poglądy archeologów i historyków, których nie uwzględniono na linii chronologicznej, dotyczące mieszkańców (osadnictwa) ziem polskich przed przybyciem Słowian. Oceń, czy wszyscy mieszkańcy ziem polskich do czasu przybycia Słowian zostawili swój ślad w przyszłej historii Polski.

Twoja odpowiedź

Polecenie 2

Uzupełnij linię chronologiczną o informacje o ludach, które nie zostały umieszczone na osi czasu, a o których jest mowa w treści lekcji, oraz przedziały czasowe, w których ludy te przebywały na ziemiach polskich.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozstrzygnij, czy ludność, do kultury której nawiązuje źródło, prowadziła tryb życia koczowniczy czy osiadły.

Starożytna rzeźba kultowa przedstawiająca niedźwiedzia, znajduje się na szczycie Ślęzy.

Źródło: Merlin, wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 2.5.

☐ Tryb życia koczowniczy

☐ Tryb życia osiadły

Uzasadnienie

Ćwiczenie 2

Dokończ zdanie – odpowiedź wybierz spośród podanych.

Wspólną cechą ludów zamieszkujących ziemię polską przed przybyciem Słowian...

- ☐ była kultura.
- ☐ była przynależność do ludów germańskich.
- ☐ był osiadły tryb życia.
- ☐ była ich pierwotna religia – politeizm.

Ćwiczenie 3

Zaznacz, które z podanych stwierdzeń jest prawdziwe, a które fałszywe.

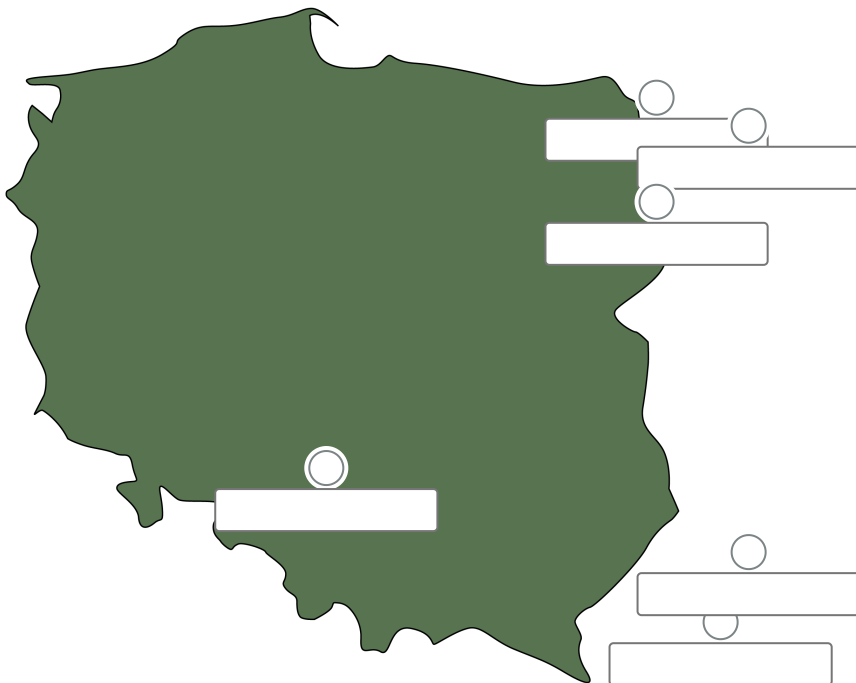
Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Badania archeologiczne wykazują, że australopitek był pierwszym z hominidów, który dotarł na ziemię polską.	P ☐	F ☐
W V tysiącleciu p.n.e. jednym z zajęć ludności zamieszkującej tereny dzisiejszej Polski było tkactwo.	P ☐	F ☐
Ludność kultury łużyckiej mogła używać zarówno wyrobów z brązu, jak i żelaza.	P ☐	F ☐
Kultura starożytnego Rzymu nie miała wpływu na ludy zamieszkujące ziemię polską na przełomie er.	P ☐	F ☐
Goci, Gepidowie i Waregowie byli jednymi z ludów germańskich, które przebywały na ziemiach polskich przed przybyciem Słowian.	P ☐	F ☐

Ćwiczenie 4

Nanieś cyfry oznaczające ludy, które zamieszkiwały ziemie polskie przed przybyciem Słowian, na współczesną mapę konturową. Właściwe cyfry przenieś w miejsca, w których występowały ich osady.

1. hominidy
2. osada kultury łużyckiej Biskupin
3. Celty
4. Lugiowie
5. Goci
6. Gepidowie

4

1

5

3

2

6

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj do opisów podane nazwy kultur, które występowały na ziemiach polskich do czasu przybycia Słowian. Uzupełnij rubryki tabeli, przenosząc właściwe elementy.

Opis	Nazwa kultury
Narzędzia i przedmioty wykonywane z kości i rogu.	
Kultura występująca do ok. V w. n.e. na terenach Śląska, Wielkopolski, Mazowsza, Podlasia i części Małopolski.	
Religię cechował synkretyzm wierzeń solarno-lunarnych, siłą rzeczy mocno związany z podstawowymi zajęciami ludności. W symbolice obrzędów znajduje się wiele odwołań do słońca i księżyca.	

kultura łużycka

kultura magdaleńska

kultura przeworska

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenia.

((Tacyt

Germania

Za Swionami rozciąga się inne morze, leniwe i niemal nieruchome. [...] na prawym brzegu Morze Swebskie obmywa siedziby Estiów, którzy mają zwyczaje i strój jak u Swebów, język zbliżony do brytańskiego. [...] Rzadko czynią użytek z żelaza, częściej z kijów. Zboża i inne płody uprawiają – jak na niedbałych zazwyczaj Germanów – cierpliwie. Przeszukują też morze i jako jedyni ze wszystkich zbierają na mieliznach i na samym brzegu bursztyn [...]. U nich jest bezużyteczny. Surowy zbierają, nedorobiony przewożą, ze zdumieniem przyjmują zapłatę.

Źródło: Tacyt, *Germania*, tłum. T. Płóciennik, Poznań 2008, s. 95–96.

1. Rozstrzygnij, czy tekst nawiązuje do przyczyn kontaktów między ludnością ziem polskich a Rzymianami. Uzasadnij odpowiedź.

2. Dokończ zdanie – odpowiedź wybierz spośród podanych.
Lud, o którym mowa w tekście, zamieszkiwał...

☐ Pomorze i Małopolskę.

☐ północno-wschodnią część ziem polskich.

☐ północno-zachodnią część ziem polskich.

☐ środkową część Pomorza.

Ćwiczenie 7

Połącz nazwę ludu ze skutkiem, jaki wywołał pobyt każdego z nich na ziemiach polskich.

Celtowie

przejęcie nowych narzędzi i broni

Markomanowie

rozwinięcie hutnictwa

Goci

wpływ na funkcjonowanie
bursztynowego szlaku

Lugowie

megalityczne kręgi

Ćwiczenie 8

Uzasadnij stwierdzenie, że ludy, które zamieszkiwały ziemię dzisiejszej Polski przed przybyciem Słowian, miały wpływ na rozwój cywilizacji na tych terenach.

Tvoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Ziemie polskie przed przybyciem Słowian

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

IX. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) przedstawia geografię plemienną Polski przedpiastowskiej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, kim byli hominidy i wybrani przodkowie człowieka rozumnego według teorii Darwina;
- opisuje ludy, które zamieszkiwały ziemie polskie przed przybyciem Słowian, oraz prawdopodobne okresy ich przebywania na tych ziemiach;
- wymienia, które wykopaliska są dowodem na przebywanie ludów omawianych na lekcji na obszarze dzisiejszej Polski;
- przeanalizuje, czy ludy, które zamieszkiwały ziemie polskie przed przybyciem Słowian, miały swój wkład w rozwój cywilizacji na ziemiach polskich.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Ziemie polskie przed przybyciem Słowian”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia nr 3 w sekcji „Sprawdź się”.

Faza wstępna:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu zajęć, ustalenie celu lekcji i kryteriów sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, przy użyciu raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając i uzasadniając swoje stanowisko.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium („Linia chronologiczna”).** Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi, aby przeczytał polecenie 1: „Przeanalizuj poniższą linię chronologiczną. Zastanów się, czy znasz inne poglądy archeologów i historyków, których nie uwzględniono na linii chronologicznej, dotyczące mieszkańców (osadnictwa) ziem polskich przed przybyciem Słowian. Oceń, czy wszyscy mieszkańcy ziem polskich do czasu przybycia Słowian zostawili swój ślad w przyszłej historii Polski.”. Poleca uczniom,

- aby podzielili się na grupy i opracowali w nich odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.
2. Nauczyciel czyta polecenie 2: „Uzupełnij linię chronologiczną o informacje o ludach, które nie zostały umieszczone na osi czasu, a o których jest mowa w treści lekcji, oraz przedziały czasowe, w których ludy te przebywały na ziemiach polskich. „ i poleca uczniom, aby wykonali je w parach. Wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udziela też uczniom informacji zwrotnej.
 3. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 1 i 2. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.
 4. Uczniowie wykonują w parach ćwiczenia nr 4, 5 i 6, które zostały wyświetlone na tablicy. Nauczyciel śledzi na platformie postępy uczestników zajęć, sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca

1. Omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.
3. Chętny lub wybrany przez nauczyciela uczeń opowiada, czego nauczył się podczas tej lekcji. Nauczyciela poleca uczniowi, aby dokończył zdanie „Podczas dzisiejszej lekcji dowiedziałem/łam się, że...” oraz rozwinął swoją wypowiedź.

Praca domowa:

1. Wykonaj w domu ćwiczenia niezrealizowane na lekcji.
2. Zaproponuj inne materiały źródłowe do tematu lekcji „Ziemie polskie przed przybyciem Słowian”.

Materiały pomocnicze:

- Praca zbiorowa: *Oxford – Wielka Historia Świata. Cywilizacje Europy. Indoeuropejczycy – Celtowie. T. 12.* Poznań: Polskie Media Amer.Com, 2006.
- A. Kokowski, *Starożytna Polska*, Warszawa 2005.
- K. J. Paczesny, *Lugowie i Wandalowie a ziemie polskie w starożytności*, Warszawa 2014.
- *Encyklopedia historii świata, t. I, Prehistoria*, pod red. J.K. Kozłowski, Kraków 1999.
- J. Ostoja-Zagórska, *Polska w starożytności*, Poznań 1998.
- J. F. Gąssowski, *Kultura pradziejowa na ziemiach Polski*, 1985.
- J. Strzelczyk, *Goci: Rzeczywistość i legenda*.

Wskazówki metodyczne:

- Informacje z sekcji „Linia chronologiczna” mogą być wykorzystane w trakcie lekcji do pracy uczniów w parach lub samodzielnie. Cały materiał może być wykorzystany do realizacji zajęć metodą odwróconej klasy. W szkole następuje czytanie i ocena koleżeńskich opracowań uczniów.